

Castell de Gaià (jaciment ibèric)

Gaià

Ubicació

Comarca:	Bages
Lloc/Adreça:	Castell de Gaià i capella de Santa Àgata, al sector central del terme de Gaià
Emplaçament	Ctra. a Prats de Ll (BV-4401), al km. 5 camí que surt del raval de Gaià (indicat), uns 700 m a N i W
Alçada:	524
Coordenades:	
Latitud:	41.91885
Longitud:	1.91945
UTM Est (X):	410397
UTM Nord (Y):	4641331

Classificació

Número de fitxa	08090-62
Àmbit:	Patrimoni immoble
Tipologia	Jaciment arqueològic
Estil / època:	Antic Ibèric Romà
Segle	-V/I
Estat de conservació	Regular
Notes de conservació:	Es desconeix l'estat real de les restes sense haver-hi fet cap excavació
Protecció	Legal
Tipus de protecció:	BCIN
Europea – Atributs inspire:	National Monument Record – Assentament (jaciment)
Observacions protecció:	BCIN. 874-MH / R-I-51-5481 Decret 22/04/1949. BOE 05/05/1949
Data aprovació:	dv., 22/04/1949 - 12:00
Número inventari	CCAA 14216
Generalitat i altres inventaris	
Accés	Difícil
Ús actual:	Sense ús

Titularitat	Pública
Titular:	Ajuntament de Gaià
Fitxes associades:	
<u>Capella de Santa Àgata</u>	
<u>Castell de Gaià</u>	
<u>Camí i muralles ciclòpies del castell de Gaià</u>	
Autoria de la fitxa	Jordi Piñero Subirana
Data de registre de la fitxa:	dt., 05/06/2018 - 02:00

Descripció

Poblat ibèric que podria haver esdevingut un castrum o lloc de vigilància romà d'època alt-imperial i abandonat poc després. Aquest jaciment s'emplaça en el mateix punt on hi ha les restes del castell de Gaià, que es troben encimbellades a l'extrem sud-occidental d'un turó allargassat que es coneix amb el nom de Santa Àgata perquè hi ha una capella moderna (probablement del segle XIX) dedicada a aquesta advocació. Entorn d'aquest turó hi ha dos nuclis on han aparegut vestigis d'època antiga: un als peus del turó (és el que es coneix amb el nom de Tornamira i, anteriorment Turó de Santa Àgata), l'altre és al cim del turó, on hi ha la capella de Santa Àgata i les restes del castell (aquest jaciment es coneix amb el nom de Castell de Gaià). Segons Josep M. Badia, és probable que hi haguessin dos nuclis amb vestigis ibèrics que estarien relacionats: el del cim del turó tindria un caràcter més defensiu i de guaita; el de sota el turó podria ser el lloc d'habitatge. Així doncs, pel que fa al sector de la part alta del turó, s'hi troben les restes força arrasades del castell medieval i dels recintes perimetrals de la fortificació. Probablement el castell es trobaria en el túmul circular sobre el qual s'assenta la capella. Al voltant d'aquesta zona s'hi ha recollit de manera superficial abundant ceràmica d'època ibèrica i romana. Concretament, en una prospecció realitzada l'any 2002 s'hi va recollir una mostra d'un centenar de fragments. Gairebé un terç corresponia a ceràmiques de tradició ibèrica i romana, incloent-hi un fragment de ceràmica campaniana. La datació d'aquestes ceràmiques indicaria que l'assentament antic no va perdurar més enllà dels primers segles de la conquesta romana. Pel que fa a la fase corresponent ja al castell medieval, la ceràmica es podria situar entre els segles X i XII, amb abundància de ceràmica espatulada i de grisa convencional. Aquestes dades indicarien que, després de passar per un període d'abandonament, el turó no fou ocupat de nou fins la conquesta comtal, a la fi del segle IX. Uns 100 m al nord-est de la capella hi ha un altre nucli amb possibles restes del castell medieval i del primitiu camí d'accés, associat amb diversos elements força espectaculars de protecció ciclòpia. És d'un gran interès aquest camí que ascendia al turó pel vessant de llevant, en direcció nord-sud, i que estava protegit al llarg del seu recorregut final per successius murs ciclopis, fets amb grans blocs de pedra aprofitats dels despreniments que hi ha hagut de cingleres. Considerem que aquesta infraestructura defensiva estaria més aviat vinculada amb el jaciment ibero-romà, ja que es troba també al sector de Tornamira, als peus del turó pel vessant sud-oest. Evidentment, en època medieval aquesta muralla podria haver estat reutilitzada i adaptada per a la defensa del castell.

Història

Tot i que no ha estat objecte d'excavació, hi ha evidències arqueològiques que indiquen l'existència d'un assentament ibèric que se suposa que tindria dos nuclis: un situat al cim del turó i un altre als peus del turó, amb una funció probablement més d'habitatge. Sembla que al principi de la dominació romana el poblat hauria esdevingut un castrum o lloc de vigilància que no hauria tingut continuïtat en època imperial. Segons la ceràmica recollida superficialment, el turó seria reocupat amb la conquesta comtal de la fi del segle IX. La primera notícia documental coneguda del castell és de l'any 936, quan s'esmenta el "Castro Galiano, in

Matamala"; és a dir, el castell de Gaià, al lloc de Matamala. El seu nom vindria de Gaianus o Galinanus, un primer repoblador del qual el castell hauria adoptat el nom. Es tracta d'un castell termenat amb un territori una mica més gran que l'actual municipi, incloent part del municipi de Santa Maria de Merlès. Al segle XI els senyors eminents eren el comte de Barcelona Ramon Berenguer I i la seva muller, i els monarques posteriors en van mantenir els drets. Segons Albert BENET (1984: 256) des del principi del segle XI els feudataris eren la família Balsareny; concretament un tal Bernat Guifré, probablement fill de Guifré de Balsareny. Bernat Guifré el llegà al seu germà Guillem, però com que aquest fou nomenat bisbe no en pogué exercir les funcions, de manera que el 1063 els comtes de Barcelona van infeudar el castell de Gaià, i també el castell veí de Balsareny, als germans Bernat i Miró Ricolf, que ja tenien el castell de Pinós i foren els primers barons de Pinós. El mateix any 1063 jura fidelitat Adalbert Ellemar com a castlà del castell. Així doncs, els barons de Pinós van passar a ser els senyors del castell de Gaià i encara ho eren al segle XIII, quan el titular era Galceran III de Pinós, que el 1277 el llegà en testament al seu fill Galceran IV. Dos anys més tard el rei va demanar i obtenir la potestat de diversos castells, entre ells el de Gaià, però va ser per pocs anys, ja que el 1313 la mare de Pere II Galceran de Pinós va obtenir el retorn de la potestat. Al segle XIV els Pinós abandonen la senyoria, que passa als Cornet fins al segle XV. A la primera meitat del XVI posseïa la senyoria Beatriu de Pons i de Castellet, casada amb Pere Joan de Vilagaia. Del segle XVII en endavant la senyoria pertanyia al rei i, en conseqüència, era el govern municipal qui en cobrava els censos. Així consta en el capbreu de 1692, on també es diu que el mas Noguera tenia el mas i l'heretat que d'antic s'anomenava "heretat del Castell de Gaya" (BADIA, 2016: 171). En aquesta època el castell era ja un simple mas. Aquest procés tal vegada ja s'havia iniciat segles abans, ja que el 1391 existia un mas anomenat "Castello", que havia de ser a la zona de l'actual Santa Àgata. D'altra banda, les dades arqueològiques semblarien indicar que el castell va ser abandonat de manera força prematura, al voltant del segle XII. Probablement al segle XIX es va erigir la moderna capella de Santa Àgata, de manera que el turó ha passat a ser conegut amb aquest nom. Pel que fa a la recerca sobre el castell, l'estudiós Josep M. BADIA (1984: 118) ja va reportar la troballa de ceràmica ibèrica als peus del turó de Santa Àgata. Més tard, l'any 2002 el castell de Gaià va formar part d'una campanya de prospecció arqueològica dins el projecte "Prospeccions als Monistrols del Bages" amb el motiu d'aclarir l'origen del topònim Monistrol i verificar si es tractava inicialment de fundacions o de punts de vigilància i defensa d'època islàmica. La va dirigir Ramon Martí Castelló, de la Universitat Autònoma de Barcelona i, a més de Gaià, es van estudiar altres casos a Rajadell, Monistrol de Calders i Monistrol de Montserrat. En aquest cas no es va trobar cap indici d'ocupació en època islàmica, però sí que es va recollir ceràmica antiga al sector alt, on hi ha les restes del castell.

Bibliografia

BADIA, Josep M (2016). "Història", Gaià, t'estimo. Reviu Gaià, Grup de Recerca, Gaià, p. 52-54. MARTÍ, Ramon (2002). Prospeccions als Monistrols del Bages; Memòria inèdita del projecte (consultable a l'Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya, núm. Reg. 5028).

